

POSljednji broj lista BOSNA IZ 1878. GODINE

THE LAST NUMBER OF THE PERIODICAL BOSNA FROM 1878

Mujo Košćić, NUBBiH

Sažetak:

Bosna je prvi službeni list Bosne i Hercegovine, štampan u prvoj sarajevskoj štampariji *Sopronovoj pečatnji*, kasnije *Vilajetskoj štampariji* 1866. godine. Za period tokom kojeg je izlazila (1866.-1878.), **Bosna** je bila prvorazredni izvor podataka iz političke, privredne i kulturne historije i svojevrsna hronika Bosne i Hercegovine. U radu se govori i događanjima tokom okupacije BiH od strane Austro-Ugarske i o sadržaju jednog do sada nepoznatog broja **Bosne** (br.18) koji je izašao u to vrijeme (26. jula i 7. avgusta 1878. godine).

Ključne riječi : „Bosna“, Sopronova pečatnja, Vilajetska štamparija, okupacija, Austro-Ugarska

Summary:

Bosna was the first official bulletin of Bosnia and Herzegovina, printed in the first Sarajevo's printing office *Sopronova pečatnja*, and later on in 1866 in the *Vilajetska štamparija*. From 1866 to 1878 **Bosna** was a first class source of information about political, economic and cultural history, and a kind of a chronicle of Bosnia and Herzegovina. The article speaks about events during the Austro-Hungarian occupation of BIH, and about a content of until recently unknown number of **Bosna** (No. 18) which was printed on July 26 and August 7 1878.

Keywords: Bosna, Sopronova pečatnja, Vilajetska štamparija, occupation, Austro-Hungary.

Poznato je da je **Bosna** prvi službeni list Bosne i Hercegovine. Štampan je u *Sopronovoj pečatnji*, kasnije *Vilajetskoj štampariji*, u Sarajevu. Prvi broj **Bosne** je izašao 13. muharema 1283. godine po Hidžri (16./28. maja 1866.). Dakle, **Bosna** je bila datirana po hidžretskoj kalendarskoj godini i po novom i starom (julijanskom i gregorijanskom) kalendaru.

Bosna je štampana dvojezično, na bosanskom jeziku, ćirilicom, dvije vanjske strane i gotovo uvijek isti sadržaj na

osmanskom turskom jeziku, arapskim slovima, dvije unutrašnje strane. Tek od broja 542, 1./13. XI. 1876., u zaglavlju je naznačeno da je : „ **Bosna List za vilajetske poslove, vijesti i javne koristi**“. Podnaslov nije mijenjan do kraja izlaženja, do broja 615.

Naredni brojevi **Bosne** numerisani su ponovo od broja jedan, koji je izašao 23. III./4. IV. 1878. godine. Bio je to prvi broj trinaestog godišta (u listu označenog kao prvo), a u zaglavlju **Bosna** nosi podnaslov: „*Poluzvanični vilajetski list*“. Ovaj broj **Bosne** štampan je samo na bosanskom jeziku, ćirilicom.

Kao službeni pokrajinski list **Bosna** je pratila zbivanja u Bosni i Hercegovini i u drugim vilajetima *Otomanskog carstva*, objavljivala zakone, zvanične objave i druge propise, naimenovanja vojnih i civilnih funkcionera, informacije iz privrednog, društvenog i kulturnog života u stalnim i povremenim rubrikama: *Vilajetske vijesti, Unutrašnje vijesti, Inostrane vijesti, Obšte vijesti, Zvanično, Objava, Naimenovanja, Zvanični izvještaji, Najnovije vijesti, Podlistak, Različitosti i Zabava*.

Budući da je **Bosna** dugo vremena bila jedini list koji je izlazio u Bosni i Hercegovini (od marta 1867. do decembra 1868. i od sredine 1872. do 1878. godine), ona je prvorazredni izvor podataka iz političke, privredne i kulturne historije Bosne i Hercegovine. U stvari, **Bosna** je svojevrsna hronika Bosne i Hercegovine.

Vilajetska vlast je postavljala glavne urednike **Bosne**, prevodioce sa turskog na bosanski jezik, zatim direktore štamparije, glavne slagare, mašinate i njihove pomoćnike. Svi oni su ulazili u personal *Vilajetske štamparije* i bili plaćeni kao državni službenici.

Iako u zaglavlju **Bosne** nije naznačavan urednik, njihov broj i imena su utvrdili Hamdija Kreševljaković, Todor Kruševac i Emina Memija. Oni su, na osnovu sadržaja i obavještenja što su objavljivani u pojedinim brojevima **Bosne**, kao i na osnovu podataka objavljenih u zvaničnom godišnjaku *Salname-i Vilayet-i Bosna*, ustanovili da je **Bosnu** uređivalo više urednika. Prvi urednik je bio Mustafa

Refet Imamović-Berberović, koji je list uređivao do početka 1868. godine. Govorio je više orijentalnih jezika. Kao prvog urednika službenog lista i prvog muhurdara u vladi *Bosanskog vilajeta*, sultan ga je odlikovao *Ordenom međždije pete klase*. Bio je jedan od najcjenjenijih Bošnjaka. Umro je u Sarajevu, 14. marta 1912., u 70-oj godini.

Od 1868. do 1872. godine na mjestu urednika **Bosne** bio je Mehmed Šaćir Kurtćehajić, a zatim slijede: Salih Biogradlija, Šehamudan-beg, Salamon Elijas Baruh, Salim efendija, Nurudin Kurtćehajić, Kadri ef. Carigradlija i Ebu Zija Teufik.

Od prvog do posljednjeg broja **Bosne**, kao prevodilac sa turskog na bosanski jezik i kao redaktor, radio je Miloš Mandić, prvi novinar u Bosni i Hercegovini, poznatiji pod imenima Miloš Novinar i Miloš-efendija.

U bibliografijama, studijama i raspravama objavljenim o bosansko-hercegovačkoj periodici, naznačeno je da je **Bosna** izlazila u periodu od 16./28. maja 1866. do 18. jula 1878. godine i da je izašlo ukupno 632 broja, od čega 615 redovnih i jedan vanredni broj zvaničnog, te 16 brojeva poluzvaničnog lista. Uz to, objavljeno je nekoliko dodataka pojedinim brojevima.

U *Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani* otkrio sam 1999. godine jedan do sada nepoznat broj **Bosne**. To je broj 18. Izašao je 26. jula i 7. avgusta 1878. godine. No, prije nego pređem na bibliografski opis i analizu njegovog sadržaja, potrebno je podsjetiti na uslove i vrijeme u kojem je štampan. Radi se o burnim događajima otpora Austro-Ugarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine u Sarajevu i drugim dijelovima zemlje.

Na učestale vijesti da je na *Berlinskom kongresu* sultan predao Bosnu i Hercegovinu Austro-Ugarskoj i da će je ona vojno okupirati, te da treba mirno predati sve kasarne i vojna skladišta okupacionim trupama, u Sarajevu je 5. jula izbila oružana pobuna Bošnjaka protiv osmanske vlasti. Njima se pridružio i jedan broj Srba i srpskih prvaka. Na čelu pobunjenog naroda stajali su hadži Salih Vilajetović (Hadži Lojo), Muhamed Hadžijamaković, Rizvan-beg Halilbašić, hadži Abdija Halačević i Abdulah ef. Kaučija. Toga dana ustanici su provalili u Konak, valijinu rezidenciju, u kojoj su bili najviši predstavnici uprave i primorali Veliudin-pašu, vojnog zapovjednika Bosne, da dà ostavku.

Do 10. jula ustanici su svrgli s vlasti gotovo cjelokupno osmansko činovništvo u Sarajevu, među njima i Ebu Zija Teufika, mektupčiju (generalnog sekretara) *Bosanskog*

vilajeta, u čiji je resor ulazilo i uređivanje zvaničnih novina.

Novoformirani ustanički *Narodni odbor*, izdao je 7. jula naredbu da se svi muškarci sposobni za oružje prijave i popišu radi odbrane Bosne i Hercegovine i da svi gradovi na granici organizuju i pruže otpor ulasku austrougarske vojske do dolaska glavnih snaga iz unutrašnjosti zemlje.

Poslije svrgavanja Veliudin-paše, sultan je za novog komandanta Bosne postavio Hafiz-pašu. S njim je 12. jula u Sarajevo stigao i Mehmed Vehbi Šemsekadić, pljevaljski muftija, najveći pobornik odbrane zemlje, vrlo vješt govornik i odlučan vojnik. On je sutradan, na sjednici *Vilajetskog vijeća*, kojoj su prisustvovali predstavnici iz više mjesta Bosne i Hercegovine, predložio da se austrijskim trupama pruži sveopšti narodni oružani otpor i brani svoja domovina.

Narednih dana *Narodni odbor* je usmjerio svoju aktivnost na pridobijanje vojnika turskih redovnih trupa, sastavljenih većinom od Bošnjaka, na izbor članova pojedinih komisija narodne vlasti, na prikupljanje finansijskih sredstava potrebnih za odbranu zemlje i na upućivanje vojne pomoći pograničnim mjestima.

Odlukama *Narodnog odbora* svrgnut je i bosanski valija Mazhar-paša, koji je, sa svojim zamjenikom Konstanpašom i ostalim turskim dostojanstvenicima, napustio Sarajevo 30. jula. O tome je *Narodni odbor* depešom obavijestio sve gradove u Bosni i Hercegovini.

Pripremajući se za okupaciju, austrijski komandant, general Filipović je, 25. jula, poslao narodima Bosne i Hercegovine proklamaciju (poznatu pod imenom *Filipovićeve proglaš*), u kojoj im je objašnjavao svrhu okupacije - uspostavljanje mira, ravnopravnost svakome pred zakonom, poštovanje svih vjera i običaja.

Austro-Ugarske divizije sa 150.000 vojnika i oficira, koje je pratio unaprijed pripremljeni okupacioni aparat i nekoliko desetina novinara, prešle su Savu i granicu Bosne i Hercegovine 29. jula ujutro, a sa jugozapada, iz pravca Imotskog i Vrgorca, 30. jula.

Protiv ove najsavremenije naoružane i dobro uvježbane armije stajalo je 93.000 boraca narodne vojske, od čega 79.200 dobrovoljaca.

U periodu od 31. jula do 7. avgusta okupacione trupe su zauzele Derventu, Kostajnicu, Novi, Prijedor, Banju Luku i, nakon težih bojeva 5. avgusta, Varcar Vakuf, Gračanicu, Ljubuški i Mostar. Najžešće borbe vođene su 6. avgusta kod Maglaja. Narednog jutra, 7. avgusta, okupacione trupe

su nadirale prema Stocu i Nevesinju, te prema Tuzli i Žepču.

Upravo toga dana, 7. augusta, je izašao osamnaesti broj lista **Bosna**.

Evo njegovog zaglavlja, na bosanskom i na turskom jeziku.

Vidljivo je da se ovaj broj **Bosne** razlikuje od ranijih 16 poluzvaničnih brojeva. U lijevom uglu zaglavlja su dva datuma bez navođenja oba kalendara (kao da se radi o dvobroju), a u desnom uglu broj lista i godina XIII, za razliku od ranijih brojeva u kojima je navedena prva godina izlaženja. Također, dok su se svi prethodni brojevi štampali četvorostubično, sadržaj ovog broja je štampan u tri stupca. Format lista je ostao isti, 35x25 cm.

List sadrži samo dvije rubrike, *Vilajetske vijesti* i *Različitosti*. Gotovo svi prilozi u listu su vezani za Austro-Ugarsku okupaciju Bosne i Hercegovine i borbe sa okupacionom vojskom. Samo četiri kratke vijesti su posvećene drugim aktuelnostima: da je u više mjesta u Italiji došlo do narodnih skupština na kojim se zahtijeva da Italija zauzme Trst; da raste neprijateljstvo između Rusije i Bugarske; da je zaključeno da Rusija povuče svoju vojsku iz okoline Carigrada, te da se visoka Porta trudi da ukine kaime (papirni novac).

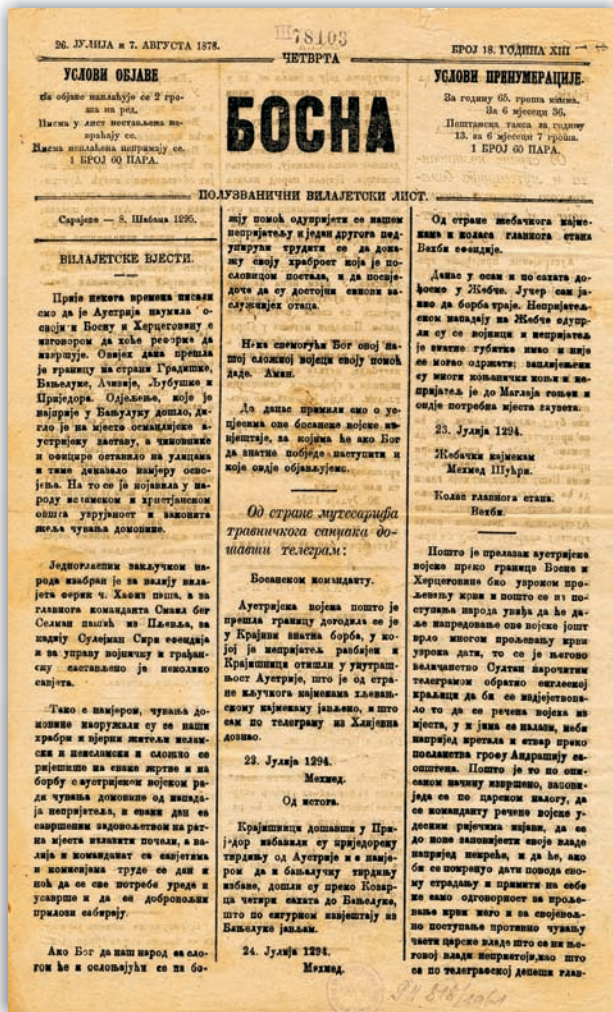
Zatim se objavljuju i komentarišu telegrafske depeše pristigle u redakciju lista iz više mjesta. Prva, da je Austrija, pod izgovorom da u Bosni želi sprovesti reforme, započela ostvarivati svoj cilj osvajanja Bosne i Hercegovine prelaskom njenih vojnih snaga preko granice, kod Gradiške, Azizije, Ljubuškog i njihovim prodiranjem prema

Prijedoru i Banjoj Luci. To je izazvalo opšte nezadovoljstvo i uzrujanost "*u narodu islamskom i hristjanskom*" i njihovu zakonitu želju odbrane i očuvanja svoje domovine. Tu želju oni će ostvariti samo složnim odupiranjem neprijatelju i "*oslanjajući se na Božju pomoć (...) posvjedočiti da su dostojni sinovi zaslužnih otaca*". Već se vode krvave borbe oko Banje Luke i Kozarca. Također, borbe se vode između Maglaja i Žepča, gdje je neprijatelj pretrpio znatne gubitke. Ovo svojim telegramima, upućenim komandantu bosanske vojske, javljaju Mehmed, mutesarif travničkog sandžaka i Mehmed Šučri, žepački kajmekam.

O događajima u Sarajevu ističe se, da je narod izabrao Hafiz-pašu za valiju, Smail-bega Selmanpašića za glavnog komandanta narodne vojske, Sulejman Siri efendiju za kadiju vilajeta, te da je formirano nekoliko savjeta koji obavljaju vojnu i građansku upravu u *Bosanskom vilajetu*. Oni prikupljaju dobrovoljne priloge, naoružavaju stanovnike vjerne domovini i svakodnevno ih upućuju na ratišta.

Vrlo je interesantna vijest iz Carigrada. U njoj se navodi da se njegovo veličanstvo sultan, nakon što je upoznat sa borbama koje austrijska vojska vodi u Bosni i Hercegovini, telegramom obratio engleskoj kraljici od koje je zatražio da posreduje kod austrijskog cara, da odmah naredi komandantu svoje vojske obustavljanje daljeg napredovanja. Ako to komandant austrijske vojske ne učini, on će dati povoda novom stradanju "*i primiti na sebe ne samo odgovornost za prolijevanje krvi nego i za svojevoljno postupanje protivno čuvanju časti carske vlade*". Ovaj telegram sultan je uputio 4. VIII., nakon što se susreo sa Lajartom, engleskim konzulom u Carigradu.

U *Vilajetskim vijestima* najviše prostora zauzima telegram kojeg su Husein, miriliva i komandant banjalučki, i Salih, mutesarif banjalučki, uputili Porti u Carigrad i vladi vilajeta u Sarajevu. Oni ih obavještavaju, da su Austrijanci prešli bosansku granicu u ponedjeljak i da su ušli u Banju Luku "*jučer, u srijedu, u pet sahatu*". Poštujući zapovijest i instrukcije iz Carigrada i vilajetske vlade iz Sarajeva, da se austrijskoj vojsci ne pruža vojni otpor, mutesarif i miriliva su uputili zvanični protest, na što se Austrijanci nisu obazirali. Ušli su u banjalučku tvrđavu i na jarbol, umjesto osmanlijske, podigli svoju zastavu, po gradu polijepili proglase kojim pozivaju "*cijelo žiteljstvo pod slavnu austrijsku zastavu*" i traže predaju turskih topova i municije. Ovim Austrijanci pokazuju da ne žele poduzeti reformu stanja u Bosni već njeno osvajanje. Na kraju telegrama se

ističe: “U kasi nema nijedne pare, a u austrijskoj objavi prapašta se svaki neisplaćeni danak. Ovdje je ovladalo očajanje, koje se opisati ne može. Molimo mi i predstavnici građanstva za hitno uputstvo, po kome će se ovo postupanje i potraživanje Austrijanaca primati ili odbijati.”

Sadržaj ovog broja *Bosne* završava se pregledom pisanja evropskih listova o *Berlinskom kongresu*. Tako se izdvaja zaključak bečkog *Morgen posta* da će mnogi članovi *Berlinskog ugovora* u budućnosti dovesti do opšteg rata, pa se Austriji preporučuje da “sebi saveznika potražī”. Slično piše i *Ekstrablatt*, da se u Berlinu potpisani ugovor neće moći održati, da je Austrija, poslavši vojsku u Bosnu, “sebi na glavu stavila vijenac od trnja” i da se neće moći spasiti “od šteta panslavizma”. A jedan carigradski list piše da se sadašnji događaji mogu uporediti sa vremenom stvaranja *Svete alijanse* protiv Napoleona Bonaparte i da odredbe *Berlinskog ugovora* nisu zadovoljile ni jednu stranu.

Na sve ovo redakcija *Bosne* je istakla i svoj stav: “Nama se čini da će zaključak kongresa, bez sumnje, svaku drugu stranu zadovoljiti izvan Otomanskog carstva.”

Ovaj broj lista *Bosna* čuva se u *Narodnoj i univerzitetskoj knjižnici u Ljubljani* pod brojem PM 848/1961. Zahvaljujući ljubaznosti djelatnika ove biblioteke, posebno Milovana Honsiča, NUBBIH posjeduje primjerak ovog broja *Bosne* u elektronskom obliku (CD-ROM).

Izvori i literatura:

1. *Bosna* : list za vilajetske poslove, vijesti i javne koristi / urednici Mustafa Refet Imamović ... [et al]. - God. 1 (1866) - god. 13 (1878). - Sarajevo : Vilajetska štamparija, 1866-1878.
2. Naučni skup *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini* : Sarajevo, 23. i 24. oktobra 1978 / *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*. - Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979. (Posebna izdanja / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine ; knj. 43. Odjeljenje društvenih nauka ; knj. 8)
3. Memija, Minka. *Bosanski vjesnici : počeci štampe kod bosanskih Muslimana*. Sarajevo: *El Kalem*, 1996.